Susana-Monica Tapodi, ***Itinerare textuale. Studii și eseuri de istoria culturii și de literatură comparată* [*Itinéraires textuels. Etudes et essais d'histoire de la culture et de la littérature comparée*]**, Iași, Ed. Vasiliana '98, 2017, 326 p., (ISBN 978-973-116-573-8)

VALENTIN TRIFESCU
Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu
valentintrifescu@gmail.com

Încă de la bun început, citind foaia de titlu şi primele rânduri introductive, ne putem da seama că Tapodi Zsuzsanna-Mónika[1] se încadrează într-o lungă tradiție intelectuală şi interculturală transilvăneană. Suntem sensibili la aceste detalii, care pot fi foarte uşor trecute cu vederea, deoarece ne-am format pe lângă doi magiştri care, prin puterea destinului, au fost maghiari. Este vorba de muzicologul László Ferenc (1937-2010) şi de eseistul Bréda Ferenc (1956-2018). Amândoi, într-un gest simbolic de deschidere spre alteritate, atunci când au avut ocazia de a scrie în „limba Celuilalt", şi-au semnat textele româneşti în varianta Francisc László şi respectiv François Bréda[2]. În aceeaşi atmosferă interculturală s-a format şi Susana-Monica Tapodi, care îşi elogiază acum, la maturitate intelectuală, profesorii de limba şi literatura română din liceul unui oraş de frontieră, unde a studiat. Autoarea mărturiseşte că: „În fiecare an de liceu, petrecuți în urmă cu peste treizeci de ani la Carei, am avut alt profesor de limba română. (Sistemul educațional era – şi atunci – în continuă schimbare). Ceea ce au avut ei în comun, în afară de pasiunea lor pentru literatură şi o nestinsă vocație de pedagog, a fost cunoaşterea limbii materne a elevilor: erau cu toții vorbitori de maghiară şi unii dintre ei şi de germană. Corneliu Balla, traducător de prestigiu, ne-a povestit, de exemplu, la oră că atunci când îşi alege spre interpretare o operă a unui scriitor contemporan, îi cere autorului consimțământul într-o scrisoare în limba maghiară, la care scriitorul respectiv îi răspunde româneşte, pentru că aşa se cuvine între oameni politicoşi" (p. 9). Acest mod de a se raporta la alteritate urcă în timp, el putând fi identificat în atmosfera lumii în care s-au format oameni de talia lui Ioan Slavici (1848-1925) sau Eginald Schlattner (1933-)[3].

---

[1] Îşi semnează publicațiile şi în varianta Tapodi Zsuzsa.

[2] François Bréda a avut şi o bogată activitate publicistică în limba franceză. Aşa se explică opțiunea pentru „François", şi pentru textele în limba română.

[3] În această ordine de idei, Slavici a mărturisit următoarele: „Când întâlneşti în calea ta un român – îmi zicea mama – să-i zici «Bună ziua!», dar maghiarului să-i zici: «Jó napot!», iar neamțului: «Guten Tag!» şi treaba fiecăruia dintre dânşii e cum îți dă răspuns. Tu datoria să ți-o faci şi față cu cei ce nu şi-o

Volumul semnat de doamna Susana-Monica Tapodi, profesor de literatură universală şi comparată la *Universitatea Sapientia* din Miercurea Ciuc, oferă o perspectivă caleidoscopică asupra nenumăratelor legături ale culturii şi literaturii maghiare cu alteritatea, de o atenţie particulară bucurându-se relaţiile româno-maghiare. În primul capitol este dezbătută problema identităţii maghiare, fiind atinse aspectele legate de originile istorice şi rasiale, pentru ca mai apoi să se realizeze o adevărată cartografiere lingvistico-culturală a spaţiului de locuire maghiar, fiind invocate argumente de ordin dialectal şi etnografic. În permanenţă se ţine cont de legăturile reciproce pe care maghiarii le-au avut cu românii şi cu popoarele din spaţiul balcanic. În cadrul acestui capitol este introdusă tematica istoriilor (exprimate întotdeauna la plural) literaturii regionale, fiind atinse conceptele mai puţin frecventate de istoria canonică a literaturii, cum este cazul raportului dintre zonă, centru şi periferie. Este trasată, în acest fel, o istorie a vaselor comunicante, a schimburilor, a raportului de forţe, a influenţelor şi rezistenţelor culturale, a nodurilor culturale, toate văzute prin prisma producţiei literare şi toate având o finalitate culturologică. În această ordine de idei, autoarea a apreciat că: „Nodurile ca puncte de transmisie evidenţiază procesul receptiv care poate să îţi asume moduri autobiografice sau intertextuale. În cazul scrisorilor, jurnalelor, autobiografiilor, descrierilor de călătorie şi al altor documente despre sine care încorporează observaţii asupra literaturilor străine avem o recepţie autobiografică. Pe de altă parte, în cazul împărţirii regionale a anumitor forme şi mişcări literare vorbim despre o recepţie intertextuală. Putem distinge *auto*- şi *hetero*-recepţia, între revitalizarea, reconstrucţia şi manipularea textelor şi formelor din străinătate, factor care poate, însă nu în mod obligatoriu, slăbi coeziunea naţională. De exemplu, implementarea ideilor din străinătate, pentru a servi la renaşterea naţiunii, a jucat un rol important în formarea identităţii naţionale” (p. 68-69).

Al doilea capitol este rezervat imagologiei şi mentalităţilor colective. Într-o primă instanţă, este descrisă imaginea pe care au avut-o românii în două romane maghiare din secolul al XIX-lea. Este vorba de nişte creaţii literare inspirate, în maniera romantică, din impresiile de călătorie pe care autorii le-au avut, în 1849 şi respectiv în 1858, cutreierând valea Mureşului, valea Târnavei Mici şi Munţii Apuseni. Mai precis, sunt analizate romanul *Ultimul stăpân al unui vechi conac* de Pál Gyulai şi *Sărmanii bogaţi* de Mór Jókai. Cititorul contemporan are surpriza de a constata că intelectualii maghiari din secolul al XIX-lea nu s-au raportat la români doar într-un mod ostil, aşa cum am fost obişnuiţi să credem prin preluarea necritică a unor locuri comune ale istoriografiei naţionaliste. În această ordine de idei, Susana-Monica Tapodi a ajuns la concluzia, asemenea istoricilor Melinda şi Sorin Mitu[4], că: „Un fenomen paradoxal al reprezentării relaţiilor interculturale româno-maghiare – precum reiese şi din monografia soţilor Mitu – este acela că, în timp ce la intelectualii maghiari din secolul al XIX-lea apare o imagine obiectivă sau idealizată a românilor, în cultura română din

fac pe a lor faţă cu tine” (Slavici 2010, p. 11). În ceea ce priveşte raportarea saşilor la alteritate, Eginald Schlattner a descris atmosfera Făgăraşului interbelic: „Era o plăcere să treci cu tata pe acolo duminica la prânz. Toată lumea îl saluta. Oamenii îşi ridicau pălăriile, făceau cu mâna, se înclinau, aveau totdeauna la îndemână un salut curtenitor. Tata răspundea la salut în patru limbi şi cu nuanţe diferite. Noi îl secondam: «Am onoarea să vă salut! Respecte! Toată cinstea! Bună ziua». Asta era pe româneşte. Saluturile folosite cel mai des. «Jó napot kivánok! Alázatos szolgája», pe ungureşte. Saluta în săseşte: «Gän dooch!», un dialect greu de învăţat pentru noi, copiii. Spunea: Habe die Ehre! Guten Tag! Grüß Gott! Foarte rar: «Servus!». Niciodată Ich küsse Ihre Hand, Madame. Sau: Heil Hitler” (Schlattner 2001, p. 35).

[4] Cf. Melinda Mitu, Sorin Mitu 1998.

Ardeal se elaborează, tot în această perioadă, o ideologie bazată pe demonizarea maghiarilor” (p. 90).

Tot în al doilea capitol, autoarea rediscută delicatul subiect reprezentat de opera scriitorului Lóránd Daday (1893-1954), care, încă din perioada interbelică, a fost catalogată de cunoscutul critic literar Ion Chinezu (1894-1966) drept o „literatură a urii” bazată pe iredentism[5]. Susana-Monica Tapodi încearcă o înțelegere a autorului şi a creației sale în contextul politic al epocii, apreciind că „exemplul lui Lóránd Daday simbolizează efectul nefast al politicului exercitat asupra artei, ceea ce afectează nu doar destinul şi poetica creațiilor artistice, ci însuşi destinul şi receptarea scriitorului” (p. 112).

Ultimul capitol este dedicat literaturii comparate, fiind analizate operele unor scriitori din secolele XX-XXI, mai ales maghiari şi români. Amintim aici pe Gyula Krúdy, Mateiu Caragiale, Ádám Bodor sau Corin Braga. În acelaşi capitol sunt reluate, dintr-o altă perspectivă teoretică, aspectele legate de metamorfozele identităților culturale, geoculturalitate şi imagologie.

În urma parcurgerii contribuției ştiințifice a doamnei Susana-Monica Tapodi, care între timp a fost premiată de *Asociația de Literatură Generală şi Comparată din România*, rămânem în continuare la concluzia exprimată deja cu altă ocazie, potrivit căreia „studierea legăturilor literare (cu toate implicațiile culturale) româno-maghiare a devenit în ultimii ani un domeniu de interes eminamente maghiar, deoarece majoritarii români, prin necunoaşterea limbii maghiare, nu mai au acces la alteritate. În acest fel, studierea relațiilor româno-maghiare a devenit o tematică monopolizată, vrând-nevrând, de minoritarii maghiari”[6]. Felicitări autoarei pentru efortul de a scrie o carte de literatură comparată şi de imagologie româno-maghiară „în limba Celuilalt”!

Bibliografie

Chinezu 1935 – I. Chinezu, *Literatura urii. Cazul Daday*, în *Gând Românesc*, III, 11-12, 1935, p. 571-582.

Mitu, Mitu 1998 – M. Mitu, S. Mitu, *Românii văzuți de maghiari. Imagini şi clişee culturale din secolul al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 1998.

Schlattner 2001 – E. Schlattner, *Cocoşul decapitat*, roman, trad. N. Iuga, Bucureşti, 2001.

Slavici 2010 – I. Slavici, *Lumea prin care am trecut*, Londra, 2010.

Trifescu 2016 – V. Trifescu, *Despre avantajele condiției minoritare în relațiile culturale şi literare româno-maghiare*, în vol. coord. V. Trifescu *et al.*, *Metamorfoze ale identității de margine. Volum dedicat lui François Bréda*, Cluj-Napoca, 2016, p. 97-106.

Trifescu 2017 – V. Trifescu, *Ion Chinezu şi transilvanismul. O primă abordare*, în vol. ed. Z. Ajtony *et al.*, *Stranger / Străinul*, Miercurea-Ciuc, Cluj-Napoca, 2017, p. 248-255.

[5] Chinezu 1935, p. 571-582; Trifescu 2017, p. 251.
[6] Trifescu 2016, p. 105-106.